

Koptski kristjani v podsaharski Afriki

Glavno poslojje Vseafriške konference cerkva (All African Conference of Churches – AACC) v Nairobiju krasi križ z značilnimi koptskimi ornamentami, ki ji ga je v dar leta 1984 slovesno izročila Koptska ortodoksna cerkev. Ta je ena izmed prvih članic leta 1963 ustanovljene krovne organizacije in tudi danes dejavno sodeluje v njenih odborih. Križ, ki je postavljen na tako pomembno mesto, kaže, da se Koptska cerkev nima le za bližnjevzhodno, ampak tudi afriško Cerkev, celo za matično Cerkev celotnega kontinenta.

Koptski kristjani svojo Cerkev praviloma povezujejo z misijonskim vplivom egipčanskega krščanstva,² pri čemer se naslanjajo na zgodovino, ki sega nazaj vse do pozne antike. Tako se spominjajo mučencev Tebajske legije, rimske vojaške enote, ki je prihajala iz zgornjega Egipta. Njeni krščanski vojaki so daleč od doma, v Alpah, svojo vero izpričali s smrtjo. Ob tem ne pozabijo omeniti, da se eno izmed mondenih švicarskih letovišč imenuje po poveljniku legije, svetemu Mavriciju ('St. Moritz'). Koptski avtorji dobro poznajo tudi grb mesta Zürich s tremi egipčanskimi svetniki, Feliksom, Regulo in Eksuperancijem, ki prav tako spadajo med mučence Tebajske legije. Sledi egiptovskih pričevalcev za vero in oznanjevalcev pa seveda zbirajo tudi iz drugih predelov antičnega sveta. Med področji južno od Egipta moramo opozoriti na Etiopijo, ki ji je aleksandrijski patriarh Atanazij (koptski papeži se razumejo kot njegovi nasledniki)

med letoma 330 in 340 posvetil prvega škofa. Šele leta 1959 so Kopti dovolili samostojnost Etiopske ortodoksne cerkve, od katere se je v 90. letih odcepila tudi Eritrejska ortodoksna cerkev. Poleg tega lahko z gotovostjo domnevamo, da tudi krščanstvo v Nubiji izvira iz Egipta. Za naslednje pomembne misijonske aktivnosti pa moramo iz pozne antike časovno preskočiti v 20. stoletje.

Kljub temu se sodobni misijon vidi kot nadaljevanje starokrščanske dediščine, ki je bila zaradi neugodnih okoliščin prekinjena. Na generalni skupščini AACC v Aleksandriji leta 1976 je Maged Attia v zvezi s tem poudaril epohalno novost vseafriškega srečanja kristjanov v severni Afriki, ki jo od juga ločujejo obsežna puščava in gozdnata močvirja (*a vast desert and water jungles*). Toda bolj kot geografske prepreke so na prekinitev, ki se je zgodila v preteklosti, vplivala preganjanja kristjanov:

»Kristjane na severu so preganjali Rimljani, Grki, Turki, Arabci in drugi, zaradi česar se je končalo življenje mnogih kongregacij v severni Afriki in jim onemogočilo, da bi oznanjevale naprej. Aleksandrijska cerkev pa je preživela preganjanja in uspela ohraniti svojo identiteto in izvorno kulturo. Ko je Cerkev lahko iztegnila roko v pomoč jugu, je s seboj prinesla tudi jedro evangelija in tam živečim ni vsiljevala svoje kulture«. ³

Poleg zavedanja Koptov, da pripadajo mučeniški Cerkvi, pa ta izjava vsebuje tudi drug vidik: Cerkev je ostala nedotaknjena s strani 'zahodnih' vplivov in se temeljito ločila od *kolonialnih* cerkva tudi po načinu misijonske dejavnosti. V nadaljevanju bo predstavljena misijonarska dejavnost Koptov v podsaharski Afriki. ⁴ Ob tem se bo pojavilo tudi vprašanje, kako Koptska ortodoksna cerkev zaznava druge, zelo drugačne oblike krščanstva, pa tudi, kako je misijonska dejavnost vplivala na predstavo Koptov o samih sebi.

MISIJON KOPTSKE CERKVE V PODSAHARSKI AFRIKI

Prisotnost Koptske cerkve v podsaharski Afriki se je začela v sredini 20. stoletja. ⁵ Patriarh Jusab II. (1945-1959) je leta 1948 v Južno Afriko poslal duhovnika, da bi skrbel za tamkajšnje koptske egipčanske izseljence. Politične napetosti med državama pa so na začetku ovirale razcvet skupnosti. Več desetletji je tako ostalo pri enem duhovniku, pristojnem za celotno Južno Afriko, zato je misijonsko delovanje med domačini ostajalo skromno. Šele po koncu apartheida se je koptska prisotnost lahko okrepila in povečala moč misijonarske dejavnosti.

Naslednik Jusaba II., patriarh Kiril VI. (1959-1971) pa je začel sistematično in energično pospeševati misijon v podsaharski Afriki. Na Inštitutu za koptske študije v Kairu so leta 1962 odprli afriški oddelek, da bi služil sistematičnemu izobraževanju misijonarjev. Naslednje leto so bili Kopti med ustanovnimi člani AACC. Nemogoče je spregledati, da

ima na novo obujena želja po misijonarstvu tudi politični predznak. V govorih Kirila VI. namreč zlahka najdemo vzporednice z Naserjevo revolucionarno retoriko. ⁶ Tako je npr. papež 1962 oznanil, da se lahko kristjani iz Ugande, Kenije in Tanganjike priključijo Koptski cerkvi, »ker so ostale cerkve neločljivi del imperializma, imperialistične dežele pa so se oddaljile od Jezusovih nauk, nauk o ljubezni in miru«. ⁷ Ob ustanovitvi AACC je papež močno kritiziral prodiranje tujih sil v Afriko pod krinko verskega delovanja. Kiril VI. je znova opisal kot osnovno nalogo svoje Cerkve, da Afriko reši religioznega imperializma, ki je dvojček političnega in ekonomskega. Svoje politično stališče je nedvoumno izrazil tudi s tem, da se je Koptska cerkev septembra 1965 udeležila krščanske mirovne konference v Freetownu, srečanja, ki so se ga cerkve socialističnih dežel vzhodne Evrope in Afrike udeležile iz propagandnih namenov.

Med tremi interesnimi krogi, ki jih je Naser vzpostavil v politiki (arabski, islamski in afriški) se je za Kopte, ki niso muslimani in se nimajo za Arabce, kot krog delovanja ponudil afriški. Koptska misijonarska dejavnost na celini je bila v skladu z egiptovsko zunanjo politiko, ki jo je tudi podpirala, saj so upali, da bo povečala vpliv Egipta v Afriki. Politično ozadje osvetljuje, zakaj je bilo koptsko misijonsko udejstvovanje v Južni Afriki dokončno dopuščeno šele leta 1992. Kot kaže, so v Južni Afriki nasprotniki apartheida Egipt – še posebej pa Koptsko cerkev – občasno zaznali kot svoje zaveznike. Neki opazovalec naj bi v tistem času na nekem cerkvenem zidu videl grafit: »Jesus will come and with him the Egyptian Copts to free us« (»Osvobodit nas bo prišel Jezus in z njim Kopti iz Egipta«). ⁸

Šele papež Šenuda III. (1971-2012) je našel moža, ki je misijonarski program napolnil z verskim življenjem. To je bil Antonius Markos, ki je bil leta 1976 kot prvi imenovan za 'škofa za afriške zadeve'. Misijonski uspehi v Afriki so v glavnem njegovo delo. ⁹ Leta 1936 v Kairu rojeni Antonius Markos je najprej študiral medicino in nato kot zdravnik delal

v Etiopiji. Njegovo spreobrnjenje pa je s seboj prineslo prepričanje, da je določen za misijon Koptske cerkve v Afriki. Leta 1975 se je vrnil v Egipt, da bi postal menih v samostanu al-Baramus, enem izmed štirih tradicionalnih samostanov v dolini Vadi an-Natron severno od Kaira. Šenuda III. je postal pozoren nanj in na njegovo poklicnost ter ga že leto kasneje poslal za škofa v Nairobi, kjer je Antonius Markos lahko pritegnil domačine za vstop v Koptsko cerkev. Iz Kenije je Antonius Markos ustanavljal nove skupnosti, najprej v Zambiji in Zimbabveju, v 90. letih – poleg oživitve misijona v Južni Afriki – pa še v Namibiji, Gani, Demokratični republiki Kongo, Nigeriji, Tanzaniji, Slonokoščeni obali, Togu, Bocvani, Lesotu in Svaziju.

Danes živi v podsaharski Afriki okoli 400.000 pripadnikov Koptske ortodoksne cerkve. Med njimi deluje skoraj 30 duhovnikov in okoli 500 diakonov, poleg tega so ustanovili majhne samostanske skupnosti v Keniji in Južni Afriki. Leta 1995 so ustanovili še drugo škofijo. Škof Antonius Markos je ostal odgovoren za južno in zahodno Afriko, medtem ko škof Boulos (Pavel) Joakim Kenia skrbi za Demokratično republiko Kongo, Zambijo, Nigerijo in Tanzanijo. Slednji še posebej teži k temu, da bi krščansko pričevanje povezoval s humanitarno pomočjo. Sredi 90. let je Cerkev v Nairobiju ustanovila bolnišnico, ki je specializirana za zdravstveno in psihično pomoč bolnikom, okuženim z virusom HIV. Od leta 2005 služi dodatnemu strokovnemu svetovanju, preventivi in osveščanju tudi Center za nalezljive bolezni 'Hope'. Podobni pomoči se posveča koptska bolnišnica v Lusaki in v manjšem okviru še zdravstvena postaja v Tanzaniji. Delo teh ustanov je vzorno. Koptskemu zdravstvenemu sistemu je Evropska unija leta 2007 podelila uradno priznanje.¹⁰

Škof Antonius Markos je svoje različne dejavnosti podredil teološki refleksiji, ko se je v letih 1988–1989 leto in pol študijsko mudil na Fullerjevem teološkem seminarju v Passadeni (Kalifornija). Tam je zagovarjal

doktorat na temo misiologije.¹¹ V njegovih poskusih, da bi opozoril na posebno poklicnost svoje Cerkve na afriškem kontinentu, se kažejo elementi, ki so značilni za strategije rasti evangeljskih cerkva. Med drugim ponovno izpostavlja nekolonialno preteklost: »Koptska cerkev je egipčanska Cerkev. Egipt je ena najpomembnejših držav sveta iz afriške celine, ker v zgodovini ni izvajal kolonializma, okupacije ali izkoriščanja kot zahodne države (Anglija, Francija, Belgija, Portugalska, Italija, Nizozemska), ki so kolonizirale številne afriške narode za čas več generacij, izkoriščale njihovo naravno bogastvo in zasužnjile njihovo prebivalstvo. Egipt ima povsem čisto vest in ima plemenito zgodovino delovanja za osvoboditev teh narodov. Koptska cerkev podpira tudi Gibanje za človekove pravice.¹²

Znotraj AACC se Koptska cerkev ni uspela samo predstaviti kot zgodovinska matična Cerkev vsem drugim članicam, ampak tudi kot model inkulturiranega, nekolonialnega krščanstva. To je bilo jasno izraženo v t.i. 'Aleksandrijski veroizpovedi' (*Alexandrian Confession*), ki so jo oblikovali leta 1976 na zasedanju AACC v Aleksandriji.¹³ Krščanstvo severne Afrike, ki ga je ustanovil evangelist Marko, je bilo resnično ortodoksno in katoliško ter je ustvarilo svoj avtentičen izraz. Iz tega danes sledi: »Dediščina nas navdihuje, da izpovemo, da nas sam učlovečeni Kristus kliče, da mu odgovorimo na avtentičen in zvest način, ki bo tehten za moške in žene v današnji Afriki. Njegov klic je naša sedanjost in naša prihodnost.«¹⁴

Pod vodstvom škofa Antoniusa Markosa so Kopti v podsaharski Afriki začeli s koraki proti inkulturaciji, ki je za Vzhodno ortodoksno cerkev precej daljnosežna. Kot jezik za obhajanje liturgije in zakramentov se poleg angleščine in francoščine uporablja še 17 domačih jezikov. V ta namen so objavili tudi ustrezna besedila.¹⁵ Del duhovščine danes že sestavljajo domačini. Antonius Markos je poleg tega dovolil, da večino liturgije spremljajo krajevne melodije. Pri starih koptskih načinih petja vztrajajo le še v skromnem obsegu. Pri liturgiji je dovoljena

tudi uporaba bobnov in ploskanja kot spremljavanja za petje, kar je za Kopte v Egiptu popolnoma nepredstavljivo.¹⁶ Daljnosežnost takih inovacij lahko presodimo šele, če upoštevamo cerkveni pomen liturgičnega življenja in konstantnost liturgičnih oblik ortodoksne cerkve.

POGLED KOPTOV NA 'NEODVISNE CERKVE' IN OBRATNO

Škof Antonius Markos razlaga, kako je prišlo do presenetljivega srečanja Koptske ortodoksne cerkve z afriškimi neodvisnimi cerkvami (*African Independent Churches* – AIC). Delegacije različnih skupin so poskušale priti v kontakt s Koptsko cerkvijo: »Skupine v Nigeriji, Južni Afriki in Keniji so prevzele besedo 'Kopt' in si jo razložile kot 'pristno afriško krščanstvo'«. ¹⁷ Zares lahko takim poskusom sledimo vse od 40. let prejšnjega stoletja,¹⁸ toda šele Kiril VI. in Šenuda III. sta pokazala živ interes za neodvisne cerkve. Škof Antonius Markos si je že zgodaj prizadeval za pogovore s predstavniki AIC. Na dlani je, da jim kljub vsem razlikam daje skupno podlago iskanje nekolonialnega, avtentičnega afriškega krščanstva.

Z zornega kota Koptov so bile verske prakse AIC, ki so se jim zdele nenavadne, predvsem izraz njihove duhovne in teološke nezrelosti, ki čaka na to, da jo koptska tradicija spelje v prave tirnice.¹⁹ V tem so videli široko in rodovitno misijonsko polje. Razumljivo je torej, da je Šenuda III. leta 1978 prevzel iniciativo in povabil vodje AIC v Kairo, da bi botroval Organizaciji afriških neodvisnih cerkva (*Organisation of African Independent* (danes *Instituted*) *Churches* - OAIC).²⁰ Dvajset voditeljev se je odzvalo na vabilo. Leta 1979 je papež Šenuda III. izkoristil priložnost in odšel na desetdnevni obisk k Cerkvi Jezusa Kristusa po preroku Simonu Kimbangu (*Église de Jesus-Christ sur la Terre par le Prophète Simon Kimbangu*) v tedanjem Zairu. Po pogovoru s prerokom je smel poslati v Zaire nekaj koptskih menihov, ki so nekaj časa poučevali v tamkajšnjem semenišču. Če je papež res upal na priključitev milijonov kimbangistov, je postalo hitro jasno, da so bile te želje nerealne.

Na drugem srečanju OIAC novembra 1982 se je zbralo 56 predstavnikov cerkva iz devetnajstih držav. Srečanje tokrat ni potekalo v Egiptu, ampak v Nairobiju. Vse do danes število članic organizacije narašča, vpliv Koptov pa upada. Koptski dostojanstveniki so zasedali vodilne položaje v njej le v začetnih letih. Objava OAIC ob smrti papeža Šenude III. leta 2012 pa vendarle kaže, da se hvaležno spominjajo koptskega prispevka pri nastanku organizacije. OAIC še naprej priznava Šenudo III. za »prvega zaščitnika in ustanovitelja organizacije«. ²¹ Kljub temu pa v nekrologu ne odmeva želja Koptov, da bi dogmatično in duhovno prosto lebdečim 'neodvisnim cerkvam' posredovali trdno podlago cerkvene tradicije. Pri Koptski ortodoksni cerkvi cenijo predvsem dejstvo, da je z vodilno vlogo na začetku OAIC pomagala neodvisnim cerkvam k ekumenskemu prepoznavanju in s tem pokazala, da organizacija ni le projekt zahodnih »ekumenskih cerkva in ustanov« (ki se jim mora OAIC tudi zahvaliti za finančno in osebno pomoč). ²²

Poleg tega se je pojavilo veliko konfliktov s skupinami, ki so zase prevzele izraz 'koptski' in javno nastopajo kot konkurenti Koptske ortodoksne cerkve.²³ Posebej je potrebno omeniti Afriško koptsko cerkev Svetega Duha (*Holy Ghost Coptic Church of Africa*) v Keniji, ki jo je leta 1971 ustanovil John Pesa, ki se je ločil od Rimokatoliške cerkve. V njej se povezujejo katoliški predkoncilski elementi s praksami binkoštnikov v težko opredeljivo versko mešanico. Pesa, ki se imenuje 'Oče (Baba) vere' in naj bi imel dar čudežnega zdravljenja, komaj pozna koptsko tradicijo. Izraz 'koptski' je izbral kot primeren, ker se v svoji ljubezni do obredja (in svojo afriško identiteto!) na nek način čuti povezan s Kopti.²⁴ Škof Antonius Markos izčrpno poroča o neskončnih prepirih s to Cerkvijo.²⁵

KOPTSKO SAMORAZUMEVANJE

Kiril VI. je nazivu koptskega cerkvenega poglavarja dodal pomemben element: aleksandrijski papež in patriarh se od tedaj namreč imenuje tudi papež 'vse Afrike'.

Odkritje podsaharske Afrike kot misijonskega področja je imelo v tem smislu neposreden učinek. Poleg spremembe naziva pa je mogoče opaziti tudi druge učinke. Hagiografijo evangelista Marka je npr. obogatilo nekaj poudarkov. V koptski tradiciji je globoko zakoreninjeno dejstvo, da je bil Marko, Petrov učenec, prvi škof v Aleksandriji. Izročilo pravi tudi, da je bil Marko rojen v Kirenajki, ki je zgodovinsko spadala pod egipčansko cerkveno področje. Od časa Kyrila VI. dalje se poudarja, da ima Marko *afriške* korenine. Tako se je iz oznanjevalca vere v Egiptu počasi prelevil v ustanovitelja *afriškega* krščanstva, delno tudi z raztegnitvijo njegovih misijonskih potovanj, ki naj bi segale globoko preko južne egiptovske meje. Panafriška težnja je predstavljena tako rekoč na začetek krščanstva v Egiptu.²⁶

V koptskih misijonskih krogih se lahko prvine, ki jih imamo navadno za egiptovsko značilnost, spremenijo v afriške. Antonius Markos na primer povezuje Jezusovo prisotnost v dolini reke Nil, ki je izpričana v Svetem pismu in zaseda središčno točko koptske pobožnosti, s predstavo, da je Egipt preko nje povezan s prostranimi območji Afrike: »Reka Nil izvira v osrednji Afriki /.../ Za Afričane je zelo osrečujoče, da je naš Gospod Jezus pil iz njihove vode.« Reki Nil in Kongo naj bi bili dvojčici, zato nas »primerjava z združitvijo vodnih povezav vodi do privlačnega približevanja – povezavo z Afričani iz osrednje in zahodne Afrike.« Temu ustrezno se je čutil škof svobodnega, da je pred občinstvom v Keniji spremenil pripoved o begu v Egipt. Ko evangelist Matej citira Ozeja (Mt 2,15: »Iz Egipta sem poklical svojega sina«), je namreč škof vrstico prevedel z: »Iz Afrike [!] sem poklical svojega sina.«²⁷

Misiološka podlaga in njena praktična izvedba pri škofu Antoniusu Markosu včasih dajeta vtis, da je Koptska ortodoksna cerkev na poti od nacionalne Cerkve k transnacionalni verski skupnosti. Ostaja pa vprašanje, ali takšno transnacionalno (in posebej panafriško) samorazlaglo široko

sprejema verno ljudstvo, oziroma, ali jo je kot tako sploh zaznalo. Mar koptske identitete tako včeraj kot danes ne povzema točneje lep izraz 'faraonov rod v deželi Svete družine'?²⁸ Vprašanje lahko postavimo tudi tako: ali večinski koptski verniki iz Egipta enakopravno sprejemajo koptske vernike, ki niso egiptovskega izvora? John Watson je v zvezi s tem spomnil na žalosten primer nekega meniha. Markos al-Askiti (1952–1982) iz Kenije je tam vstopil v Koptsko cerkev, študiral teologijo v Egiptu in postal menih. Leta 1979 so mu po dodatnem študiju misiologije v ZDA zaupali župnijo v Houstonu.²⁹ Del koptske družbe ga očitno nikoli ni vzel za svojega. Med notranjimi trenji v Cerkvi po letu 1981 je namreč osamljen podprl Šenudo III., ki ga je predsednik Sadat zaprl v nek samostan, in se s tem postavil proti začasnemu cerkvenemu vodstvu več škofov v vmesnem času. Sredi cerkveno-političnih spletk, ki so se prenesle tudi na koptsko skupnost v ZDA, pa je bil oče Markos na nepojasnen način umorjen.

NAZAJ K AFRIŠKIM PATRISTIČNIM KORENINAM?

Predstavniki Koptske ortodoksne cerkve postavljajo misijonsko delovanje v podsaharski Afriki v starokrščanski okvir. Cerkev v Egiptu iz pozne antike služi kot mati in vzor afriškega krščanstva. Tudi izven koptskih krogov je takšno oziranje v antiko padlo na plodna tla. Posebno pomemben zagovornik 'afriške patristike' je teolog Thomas C. Oden, ki poučuje v ZDA.³⁰ Zanj predstavlja pozno-antično krščanstvo od Egipta do Magreba eno enoto. Upira se običajni razdelitvi tega področja na latinsko in grško patristiko. Avtorji, kot so Tertulijan, Ciprijan, Avguštin, Origen in Ciril Aleksandrijski, naj bi bili v večji meri predstavniki *ene* afriške krščanske tradicije. Glede evangelista Marka želi Oden izkazati zgodovinskost njegovih legend, ki jih najdemo v izročilu, celo v pretiravanjih, ki jih poznamo v Koptski cerkvi. Tudi Oden trdi, da je Marko izviral iz Kirenajke (zavrača

domnevo o njegovem izvoru iz Palestine iz novejših študij) in je zato bil Afričan.³¹

Preko velikega števila publikacij in učnih projektov, ki ji pripravlja Oden, naj bi se njegov pogled na patristiko približal današnjim afriškim teologom, ki bi tako našli povezavo s starokrščansko teologijo in pridobili na samozavesti. Kajti kaj bi bila zahodna Cerkev brez vpliva 'afriških' cerkvenih očetov? Hitro in enostavno je moč na podlagi zgodovinske točnosti podreti ta konstrukt in ga predstaviti kot paradni primer iznajdbe izročila zaradi sedanjih interesov.³² V našem kontekstu se je bolje opreti na dobronamernega recenzenta Odenove knjige o Marku. Ed Smither redko izraža kritiko zgodovinskih sodb. Problematično pa se mu zdi Afriko definirati kot »eno, enotno celino« in spomin na evangelista Marka razlagati, kot ga rekonstruira Oden, kot vseafriško zadevo: »V resnici je to, kar Oden imenuje afriški spomin, v veliki meri koptski spomin na Marka in ima zato največji pomen za cerkve v Egiptu in Etiopiji. Čeprav lahko kongregacije v pretežno krščanskih območjih podsaharske Afrike s študijem in refleksijo cenijo Markovo vlogo za vzpon krščanstva v Afriki, ta pripoved še vedno ni njihova podedovana tradicija.«³³

Tu gre za opažanje, ki bi moralo biti pomembno za spomin na Marka. Podsaharskega krščanstva v Afriki v svoji sedanji obliki ne moremo strogo izpeljati iz krščanske tradicije Egipta oz. starokrščanskih korenin severne Afrike (in Etiopije). V primerjavi s hitrim razvojem drugih denominacij je uspeh koptskega misijona ostal dokaj omejen, čeprav vsekakor prepoznan. Težnja, da bi današnjemu afriškemu krščanstvu naknadno pomagal priti do korenin, ima tudi tam, kjer je Koptska ortodoksna cerkev institucionalno povezana z drugimi, v najboljšem primeru simbolično vlogo. To velja tako za AACC, na strehi katere stoji koptski križ, kot za OAIC, ki ohranja časten spomin na papeža Šenudo III., a so včlanjene cerkve vseeno daleč od tega, da bi se učile od Koptov.

Škof Antonius Markos je pripovedoval o predstavnikih neodvisnih cerkva, ki so pod

izrazom 'koptsko' razumele 'pristno afriško krščanstvo', ne da bi imele kakršno koli natančnejšo predstavo o Koptski ortodoksni cerkvi.³⁴ Srečujemo se s fenomenom, ki kaže vzporednice s tako imenovanim 'etiopizmom'.³⁵ Tako kot Etiopija je bila tudi Koptska cerkev simbol nekolonialnega afriškega krščanstva, seveda v veliko manjšem obsegu.³⁶ Tako kot Etiopska se tudi Koptska ortodoksna cerkev srečuje z verskimi skupnostmi, ki uporabljajo njeno ime in ji občasno predstavljajo konkurenco. Tako kot Etiopska lahko tudi Koptska ortodoksna cerkev izkoristi misijonski kapital iz svojega simbolnega zaklada nekolonialnosti. Vse, kar je dosegla na misijonskih poljih, je občudovanja vredno ter potrebno opisa in ovrednotenja v prihodnjih cerkveno-zgodovinskih in verskih knjigah.

Prevedla: Katja Uršič Blažič

¹ Karl Pinggéra je profesor cerkvene zgodovine na Philipps-Universität v Marburgu, kjer se ukvarja predvsem z zgodovino vzhodnih cerkva. Karl Pinggéra, »Koptisches Christentum im subsaharischen Afrika«, v: *Studien zur Außereuropäischen Christentumsgegeschichte (Asien, Afrika, Lateinamerika)*, Band 25: *Polyzentrische Strukturen in der Geschichte des Weltchristentums*, ur. Klaus Koschorke in Adrian Hermann, Harrassowitz Verlag: Wiesbaden, 2014.

² Prim. škof Angaelos, *The Altar in the Midst of Egypt. A brief Introduction to the Coptic Orthodox Church*, Coptic Orthodox Church Centre: Stevenage, 2000, 37-39 (poglavje »Mission in the Coptic Church«).

³ Maged Attia, *The Coptic Orthodox Church and the Ecumenical Movement*, Bishopric of Youth Affairs: Abbasseya, Kairo 2001, 218.

⁴ Tu ne bomo obravnavali koptskih skupnosti v severni Afriki, predvsem v Sudanu, kamor so se v začetku 19. stoletja v večjem številu preseljevali koptski kristjani, ki so tam zaradi višje izobrazbe relativno hitro zasedli položaje v srednjem in višjem sloju. Odkar so oblast prevzeli radikalni islamisti, se Kopti kot nemuslimani počutijo vedno bolj diskriminirane. Imajo dve škofiji, Kartum in Omdurman, pa tudi nekaj župnij, krščansko šolo, dva samostana in različne mladinske in socialne organizacije. Število vernikov med 400.000 in 500.000, ki so ga v preteklosti navajali Kopti, je zaradi emigracij (in zaradi bolj ali manj izsiljenih spreobrnitev) padlo na okoli 100.000. Prim. Christine Chaillot, *The Coptic Orthodox Church. A brief Introduction to Its Life and Spirituality*, Inter-Orthodox Dialogue: Pariz 2005, 47 in podatke v poročilu o Sudanu organizacije Minority Rights Group International iz maja 2009: www.minorityrights.org/4013/sudan/copts.html (arhivirano na www.webcitation.org/6NGHoZs2S, 09.02.2014).

- ⁵ Prim. naslednje preglede: Otto F.A. Meinardus, *Two Thousand Years of Coptic Christianity*, The American University in Cairo Press: Kairo 1999, 132-136; John H. Watson, *Among the Copts*, Sussex Academic Press: Brighton 2000, 73-92; Christine Chailot, *The Coptic Orthodox Church. A Brief Introduction to Its Life and Spirituality*, Inter-Orthodox Dialogue: Pariz 2005, 43-48.
- ⁶ O papeževi držvi v zvezi z Nasserjevo politiko, ki jo je propagandistično podpiral v mnogih vidikih, gl. Brigitte Voile, *Les coptes d'Égypte sous Nasser. Sainteté, miracles, apparitions*, CNRS Éditions: Pariz, 2004.
- ⁷ Otto F.A. Meinardus, *Patriarchen unter Nasser und Sadat*, Deutsches Orient-Institut: Hamburg 1998.
- ⁸ O tem pričuje J. Ramirez Amin v H. M. Abdel-Fattah, »The Role of the Coptic Church in Africa« *African Perspectives* 10/36(2012), 65-70, 67.
- ⁹ Antonius Markos je svoje misijonarko delo opisal v treh osebnih poročilih: Njegova milost Antonius Markos, *Come across ... and help us (Acts 16:9). The Story of the Coptic Orthodox Church in Africa in Our Present Time. I: In Ethiopia and East Africa; II: In Kenya, Zaire, South and West Africa; III: The History of Reviving the Mission of the Coptic Orthodox Church in South Africa from 1991-2003*, Kairo 1993, 1996, 2003. Statistični podatki, ki jih podajam, izhajajo iz teh zvezkov.
- ¹⁰ Prim. Nadia Kist, »Integrating HIV/AIDS Care, Treatment, and Support: The Coptic Orthodox Church in Africa«, v: K. Marshall/M. Van Saanen, ur., *Development and Faith. Where Mind, Heart and Soul Work Together*, World Bank: Washington DC, 2007, 139-144.
- ¹¹ Disertacija je delno objavljena v knjigi: Antonius Markos, *An Introduction into Theology of Mission*, Johannesburg 2001.
- ¹² Antonius Markos, *An Introduction into Theology of Mission*, 133.
- ¹³ O sodelovanju koptske Cerkve z AACC gl.: Maged Attia, *The Coptic Orthodox Church and the Ecumenical Movement*, 216-218.
- ¹⁴ Nav. po Harvey J. Sindima, *Religious and Political Ethics in Africa. A Moral Inquiry*, Contributions in Afro-American and African Studies 188, Greenwood Press: Westport 1998, 188.
- ¹⁵ Prim. Antonius Markos, *An Introduction into Theology of Mission*, 162.
- ¹⁶ Prim. Victor Beshir, *Brief History of Orthodox Evangelism and Mission (7): Contemporary Coptic Missionary Work*, http://evangelismcopticorthodox.org/images/Lesson_27_-_Brief_History_of_Orthodox_Evangelism_and_Missions_7_Coptic_Missions_in_20_th_Century.pdf, (arhivirano na: <http://www.webcitation.org/6NGHwRcOE>, 09.02.2014), 4.
- ¹⁷ Antonius Markos, »Developments in Coptic Orthodox Missiology«, v: *Missiology: An International Review* 17(1989): 203-215, 205.
- ¹⁸ Prim. Allan Anderson, *African Reformation. African Initiated Christianity in the 20th Century*, Africa World Press: Trenton 2001, 161-163.
- ¹⁹ Prim. Antonius Markos, »Developments in Coptic Orthodox Missiology«, 210: »Številne izmed afriških neodvisnih cerkva so se zdele ujete v krizo identitete. Počutile so se osamljene in izolirane. Drugič, imele so malo virov. Želele so dozoreti in se širiti, a niso imele materiala in znanj za ta korak. /.../ V večini primerov je bilo očitno, da je vir večine njihovih organizacijskih in funkcionalnih težav v teološki izkoreninjenosti. Večina neodvisnih afriških cerkva je zavrnila vsako ne-afriško izročilo. Toda bile so premlade, da bi ustvarile lastno dediščino. Iskale so krščansko afriško duhovnost, ki bi si jo lahko delile.«
- ²⁰ Prim. David Barrett in John T. Padwick, *Rise up and walk! Conciliarism and the African Indigenous Churches 1815-1987*, Oxford University Press: Nairobi, 1989, 36-40.
- ²¹ Objava 22.3.2012: <http://www.oaic.org/oaic-remembers-pope-shenouda-iii-in-a-special-way> (arhivirano na: <http://www.webcitation.org/6NGI4Vh2J>, 09.02.2014).
- ²² Prav tam.
- ²³ Tudi izven Egipta so cerkvene skupnosti, ki se imenujejo 'koptske', z izvorom v centralni Afriki. V Michiganu se mora Koptska ortodoksna cerkev ločevati od Koptske cerkve z nazivom 'True Temple of Solomon'. Prim. Eliot Dickinson, *Copts in Michigan*, Michigan State University State: East Lansing, 2008. To Cerkev vodi častiti dr. Rufus Robinson, ki se imenuje 'cesar Janez iz Razodetja' in 'voditelj koptskega naroda' (gl.: www.true temple of solomon.org, arhivirano na: <http://www.webcitation.org/6NGI5Y1GO>, 09.02.2014).
- ²⁴ Prim. Travis Kavulla, »Neither Catholic nor Pentecostal«, *The Catholic World Report*, 15.5.2011: http://www.catholicworldreport.com/Item/738/neither_catholic_nor_pentecostal.aspx#.UuJ9Uwdes (arhivirano na: <http://www.webcitation.org/6NGICU5b>, 09.02.2014).
- ²⁵ Prim. Antonius Markos, *Come across ... and help us (Acts 16:9). The Story of the Coptic Orthodox Church in Africa in Our Present Time, I*, passim.
- ²⁶ Prim. Brigitte Voile, *Les coptes d'Égypte sous Nasser. Sainteté, miracles, apparitions*, 133f.
- ²⁷ Antonius Markos, *An Introduction into Theology of Mission*, 133.
- ²⁸ Prim. Wolfgang Hage, *Das orientalische Christentum, Die Religionen der Menschheit* 29/2, W. Kohlhammer: Stuttgart, 2007, 192-195.
- ²⁹ Prim. John H. Watson, *Among the Copts*, 75-92. Za pregled stanja Koptske cerkve v ZDA gl. Zakaria Wahba, »The Life of the Coptic Church outside Egypt, with Emphasis on the USA«, M. Immerzeel in J. Van der Vliet, ur., *Coptic Studies on the Threshold of a New Millennium II. Proceedings of the Seventh International Congress of Coptic Studies Leiden 2000*, Orientalia Lovaniensia Analecta 133, Leuven 2004, 989-1000.
- ³⁰ Prim. Thomas C. Oden, *How Africa Shaped the Christian Mind. Rediscovering the African Seedbed of Western Christianity*, InterVarsity Press: Downers Grove, 2007.
- ³¹ Prim. Thomas C. Oden, *The African Memory of Marc. Reassessing Early Church Tradition*, InterVarsity Press: Downers Grove, 2011.
- ³² Podobno se dogaja v poskusih na področju jezikovnih znanosti, ki jih je na tem mestu potrebno vsaj omeniti, saj v njih igra osrednjo vlogo koptski jezik. Théophile Obenga (rojen leta 1936 v Brazzavillu) je utemeljitelj lingvistike, ki jo včasih označujejo kot 'negro-egiptovska' in ki poskuša voditi odločen postkolonialen diskurz proti uveljavljeni lingvistiki in kulturologiji. Išče dokaze o skupni (to je ne samo na podsaharsko območje omejeni) afriški jezikovni družini s staroegipčanskimi/koptskimi koreninami. Domnevo o 'afro-azijski' (včasih: hamitsko-semitski) jezikovni družini, kamor spada egipčanski jezik, odločno zavračajo. Prim. Théophile Obenga, *Origine commune de l'égyptien ancien, du copte et des langues négro-africaines modernes. Introduction à la linguistique historique africaine*, L'Harmattan: Pariz, 1993; in *Le sens de la lutte contre l'africanisme eurocentriste*,

Khépéra/L'Harmattan: Pariz, 2001. Egipčanska kultura je razglašena za splošno afriško dediščino. Prim. Théophile Obenga, *La Philosophie africaine de la période pharaonique – 2780–330 avant notre ère*, L'Harmattan: Pariz, 1990. V tej povezavi za zapisovanje bantu jezikov uporabljajo koptsko abecedo namesto latinice, saj naj bi bila zaradi zgodovinske sorodnosti in fonetičnih lastnosti bolj primerna. Glej Mubabinge Bilolo, *Vers un dictionnaire Cikam-Copte-Luba. Bantuité du vocabulaire égyptien-copte dans les essais de Homburger et d'Obenga*, Academy of African Thought I/12, München-Freising-Kinšasa 2011.

³³ Ed Smither v recenziji na: <http://www.missionofgod.org/2012/11/07/review-of-odens-african-memories-of-mark/> (arhivirano na: <http://www.webcitation.org/6NGINmDiJ>, 09.02.2014).

³⁴ Gl. zgoraj, op. 17.

³⁵ Prim. Klaus Koschorke, »Polyzentrische Strukturen der globalen Christentumsgeschichte«, v: R. Friedli et.al., ur., *Intercultural Perceptions and Prospects of World Christianity*, Studien zur Interkulturellen Geschichte des Christentums 150, Peter Lang: Frankfurt a.M. 2010, 105–126, 119–121.

³⁶ To opazimo že pri Edwardu Blydnu (1832–1912), saj je zanj Egiptovska starokrščanska cerkev ne-zahoden zgled za afriško krščanstvo njegovega časa. Aktivnega misijonskega delovanja Koptske ortodoksne cerkve v njegovem času seveda še ni bilo na vidiku. Prim. JohnW. De Gruchy, »From Cairo to the Cape. The significance of Coptic Orthodoxy for African Christianity«, v: *Journal of Theology for Southern Africa* 99(1997): 24–39, 31.